

TARBIYASI QIYIN GURUHGA MANSUB AGRESSIV XULQLI BOLALAR VA ULARNING OTA-ONALARI BILAN ISHLASH MUAMMOLARI.

Hasanova To‘tjon Botirovna

*Xorazm viloyati Xiva tumani 5-umumiy o‘rta ta’lim maktabining
amaliyotchi psixologi*

Raxmonova Marxabo Madrimovna

*Xorazm viloyati Xiva tumani 12-umumiy o‘rta ta’lim maktabining
amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: Ushbu maqola “Tarbiyasi qiyin guruhga mansub agressiv xulqli bolalar va ularning ota-onalari bilan ishlash muammolari” haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Agressiv, tajovuzkor, agressiya, xulq-atvor.

Insoniyat mavjudligining muhim shartlaridan biri- bola tarbiyasi hisoblanganligi bois, u dunyoga kelmasdanoq tarbiyaviy tadbirlar boshlab yuboriladi. Shunday bo‘lsa-da jamiyatda xulq-atvorida salbiy illatlarga moyil, ijtimoiy me‘yorlarni qabul qilolmaslik xohishi, hatti-harakatlarini nazorat qila olmaydigan bolalarni uchratamiz. Ularni tabiatan shunday xulq-atvorga ega deb, e‘tibordan chetda qoldirish yoki chora-tadbirlar ishlab chiqmaslik jamiyat uchun kattadan-katta yo‘qotishlarga olib keladi. Shu bois tarbiyasi va xulq-atvorida o‘zgarishi bo‘lgan bolalarga yordam ko‘rsatuvchi kishilar psixologlar, pedagoglar hisoblanadi. Uylaymizki, tarbiyasi qiyin bolalarga psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatishning o‘ziga xos tartibi bo‘lish kerak.

Tarbiyasi qiyin bolalar bilan tarbiviy-proflaktik tadbirlarni o‘tkazish jarayonida ularni ijtimoiy—madaniy va iqtisodiy vaziyatlarga tayanib, u tashkil etilayotgan mintaqaning xususiyatlarini hisobga olish lozim. Agressiya nima?

Agressiya nima? Agressiya nima ekanligi haqida ko‘plab fikrlar mavjud. Ba’zilarning aytishicha, tajovuz - bu insonning instinktiv reaksiyasi va namoyon bo‘lishi. Boshqalar esa, tajovuzkorlik umidsizlikdan - zararsizlantirish istagidan kelib chiqadi, deb ta’kidlaydilar. Boshqalar esa, tajovuzni odam boshqalardan qabul qilganda yoki

o'tmishdagi salbiy tajribalar ta'sirida ijtimoiy hodisa ekanligini ko'rsatadi. Agressiv xulq-atvorni nazorat qilishning sabablari va eng samarali vositalarini izlash bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Agressiyaga yordam beradigan omillarning mohiyatini tahlil qilish bilan bog'liq savollar ham katta o'rinni egallaydi. Bunday holda, tadqiqotning ikkita asosiy yo'nalishini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Agressiyaning namoyon bo'lishiga yordam beruvchi tashqi omillar.

2. Agressiyaga yordam beruvchi ichki omillarni aniqlash.

Birinчисining tarafdorlari yondashuv, ular tajovuzkorlikning namoyon bo'lishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan tashqi omillar ta'sirining mohiyatini ochib berishga intiladi. Bunday holda, biz shovqin, suv va havo ifloslanishi, haroratning o'zgarishi, odamlarning ko'pligi, shaxsiy makonga tajovuz va boshqalar ta'siri kabi inson muhitining salbiy omillari haqida gapiramiz. Spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarning rolini tushuntirishga oid savollar ham ushbu sohadagi tadqiqotlarda ma'lum o'rin egallaydi. Agressivlik namoyon bo'lishiga ichki omillarning ta'sirini o'rganuvchi ikkinchi yo'nalish doirasida P. Bell, E. Donnershteyn, E. O "Nil, R. Rojers va boshqalar kabi olimlar individning irqiga katta e'tibor berishadi.. Agressivlik darajasiga va uning namoyon bo'lish xususiyatlariga ta'sir qiluvchi ichki omillar orasida olimlar shaxsning genetik konditsiyasini ajratib ko'rsatishadi. Alfimova M.V ta'kidlaganidek. va Trubnikov V.I. egizaklar va oilaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tajovuzkorlikdagi individual farqlar asosan (deyarli 50%) genetik omillarga bog'liq. Ushbu psixologik xususiyatdagi farqlarga ta'sir qiluvchi ba'zi genlar tajovuzkor xatti-harakatlarning har xil turlari va ba'zi temperamental xususiyatlar (emotsionallik va impulsivlik) uchun umumiydir. A.A. Bodalevning fikricha, bolaning boshqa shaxsga va uning xatti-harakatlariga baho berish bola uchun obro'li kattalar bahosini oddiy takrorlashdir. Shunday qilib, ota-onalar bolalar o'zlarining xatti-harakatlarini taqqoslaydigan va shakllantiradigan standartdir. Tadqiqot natijalariga ko'ra, tajovuzning rivojlanishiga ikkita asosiy omil ta'sir qiladi degan xulosaga kelishimiz mumkin:

Ota-onalarning munosabati va xatti-harakatlariga misol;

Yoshlar tajovuzkorligi

Ko'pincha psixologlar bolalikdagi tajovuzni qayd etishadi. O'smirlik davrida juda yorqin bo'ladi. Aynan shu bosqich eng hissiy holatga aylanadi. O'smirlarning tajovuzkorligi har kimga nisbatan namoyon bo'lishi mumkin: tengdoshlar, ota-onalar, hayvonlar, kichik bolalar. Agressiyaning umumiy sababi o'z-o'zini tasdiqlashdir. Agressiv shaklda kuchning namoyon bo'lishi buyuklik va kuchning belgisi bo'lib tuyuladi. O'smirning tajovuzkorligi - bu zarar etkazishga qaratilgan qasddan qilingan harakat. Ko'pincha uch tomon ishtirok etadigan holatlar mavjud:

Tajovuzkor - o'smirning o'zi.

Jabrlanuvchi - o'smirning tajovuzkorligi nishoniga olingan shaxs.

Tomoshabinlar - bu o'smirda tajovuzni qo'zg'atadigan tomoshabin yoki provokatorga aylanishi mumkin bo'lgan odamlar. Ular tajovuzning namoyon bo'lish jarayonida ishtirok etmaydilar, faqat tajovuzkor va uning qurboni nima qilayotganini kuzatadilar. Lichko A.E. oilada tajovuzkor va umuman deviant xatti-harakatlarning shakllanishiga, bolalar va o'smirlarda tajovuzkor va umuman tajovuzkor xatti-harakatlarning shakllanishiga yordam beradigan 4 ta noqulay vaziyatni aniqlaydi, masalan,

1) turli darajadagi haddan tashqari himoyalanih: bolalarning ichki hayotining barcha ko'rinishlarida (uning fikrlari, his-tuyg'ulari, xatti-harakatlarida) sherik bo'lish istagidan oilaviy zulmgacha;

2) g'amxo'rlik ko'pincha e'tiborsizlikka aylanadi;

3) oilaning "butini" yaratadigan vaziyat - bolaning har qanday motivatsiyasiga doimiy e'tibor va juda kamtarona muvaffaqiyatlar uchun haddan tashqari maqtov;

4) oilada "Zolushka" ni yaratadigan vaziyat - ko'plab oilalar paydo bo'ldi, ularda ota-onalar o'zlariga katta e'tibor berishadi va bolalarga ozgina e'tibor berishadi.

Gorkova I.A.ning tadqiqotlariga ko'ra. So'rovda qatnashgan 100 nafar huquqbuzar o'smirlardan 92 nafari (SpetsPTU, Kolpino) o'ta noqulay sharoitda o'sgan: 40 foizi to'liq bo'lmagan oilalarda o'sgan, 11 foizi ikkala ota-onasi ham ota-onalik huquqidan mahrum bo'lgan, 19 foizi yaqin qarindoshlari bo'lgan. Ozodlikdan mahrum etish joylarida so'rov o'tkazildi. O'quvchilarning ota-onalari oilalarining 88 foizida spirtli ichimliklarni suiiste'mol qilish ota-onalardan kamida bittasi tomonidan qayd etilgan. To'liq

e'tiborsizlik, ota-onalarning xatti-harakatlarini nazorat qilmaslik, o'smirning kelajakdagi taqdiriga befarqlik 76% hollarda qayd etilgan. Umuman olganda, oilada tajovuzkor xatti-harakatlar uchta mexanizm bo'yicha shakllanadi, deb yozadi N.M. Platonov:

- 1) tajovuzkorga taqlid qilish va identifikatsiya qilish;
- 2) bolaga qaratilgan tajovuzda mudofaa reaksiyasi;
- 3) asosiy ehtiyojlarning puchga chiqishiga norozilik reaksiyasi.

Shunday qilib, tajovuzkor xatti-harakatlarning sabablari haqida turli xil fikrlar mavjud, ammo ko'plab olimlar har bir holatda sabablar borligiga ishonishadi va ko'pincha bir emas, balki bir vaqtning o'zida bir nechta. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, xulqida kamchiliklari bor agressiv bolalar bilan ishlashda asosan oilada hamma ishtirokchi psixologiyani chuqur bilishi kerak va bolaga nisbatan do'stona munosabatda bo'lib harakat qilinsa, tarbiyasida kamchilik bor bo'lgan har qanday o'smir yoki balog'at yoshidagi yigit qizlarda ota-onasiga bemalol sirlarini aytadigan va kirishimlilik xususiyati paydo bo'lib tarbiya jarayoni ham mukammal bo'lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. "Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori". 1997 y.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch. T., 2008 y.
3. G'oziyev E.G'. Ontogenez psixologiyasi T., 2010
4. Davletshin M.G., Do'stmuxamedova Sh.A., To'ychiyeva S.M., Mavlonov M. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. T.: TDPU, 2004 y.
6. Psixologiya. Qisqach izohli lug'at. T.: 1997 yil
7. Ibragimov X.I., Yo'ldoshev U.A., Bobomirzayev X. Pedagogik psixologiya. T.: 2010 y.